

POSTANOWIENIE Z DNIA 24 LISTOPADA 2010 R.

I KZP 18/10

Sformułowanie „pierwsze zeznanie w postępowaniu sądowym” (art. 186 § 1 k.p.k.) nie odnosi się do sytuacji procesowej, w której sprawa po uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji została przekazana sądowi do ponownego rozpoznania i świadek jest ponownie przesłuchiwany.

Przewodniczący: sędzia SN P. Hofmański.

Sędziowie SN: J. Sobczak (sprawozdawca), E. Wildowicz.

Prokurator Prokuratury Generalnej: B. Mik.

Sąd Najwyższy – Izba Karna, w sprawie Janusza L., po rozpoznaniu, przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Apelacyjny w G., postanowieniem z dnia 30 lipca 2010 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy w świetle dyspozycji art. 186 § 1 k.p.k., a w szczególności zwrotu «pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym», świadek, należący do kręgu osób uprawnionych do odmowy składania zeznań (osoba najbliższa), może z tego prawa skorzystać w sytuacji procesowej, w której z opisanego prawa świadomie nie skorzystał w toku poprzednio prowadzonej rozprawy (pierwsze zeznanie w postępowaniu sądowym), zaś sprawa – po jej zwrocie prokuratorowi w celu uzupełnienia istotnych braków postępowania przygotowawczego – została ponownie skierowana na rozprawę, na skutek wniesienia przez oskarżyciela publicznego nowego aktu oskarżenia, a tym samym, czy można przyjąć, że wyżej wymieniony przepis przewiduje

jednorazowe, w toku całego procesu karnego, prawo świadka do odmowy składania zeznań?”

postanowił o d m ó w i ć podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Wątpliwości prawne Sądu Apelacyjnego w G., przedstawione Sądowi Najwyższemu w formie zagadnienia prawnego wystąpiły w następującej sytuacji procesowej.

Aktem oskarżenia z dnia 27 stycznia 1995 r. prokurator zarzucił oskarżonemu Andrzejowi A. popełnienie dwóch przestępstw z art. 157 § 3 k.k. z 1969 r., a jego szwagrowi oskarżonemu Januszowi L. popełnienie czynu z art. 158 § 1 k.k. z 1969 r. W sprawie tej jako świadek przesłuchiwana była Ewa J. – szwagierka oskarżonego Janusza L., siostra jego żony. Podczas przesłuchania przed ówczesnym Sądem Wojewódzkim w G. jako sądem pierwszej instancji, w dniu 6 czerwca 1995 r., po stosownym pouczeniu, nie skorzystała ona z prawa odmowy zeznań i zeznania takie złożyła. Kwestia odmowy zeznań regulowana była wówczas art. 168 k.p.k. z 1969 r. – zgodnie z którym, jeżeli osoba uprawniona do odmowy złożenia zeznania albo zwolniona od tego na podstawie art. 167 k.p.k. oświadczy nie później niż przed rozpoczęciem zeznania na rozprawie przed sądem pierwszej instancji, że chce z tego prawa skorzystać, poprzednio złożone zeznania nie mogą służyć za dowód ani być odtworzone. Na tle ówczesnego stanu prawnego Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli w sądzie pierwszej instancji świadek nie skorzystał z przysługującego mu na podstawie art. 165 k.p.k. (z 1969 r.) prawa odmowy zeznań, a w razie ponownego rozpoznania sprawy na skutek uchylecia poprzednio wydanego wyroku przez sąd rewizyjny – nie później niż przed rozpoczęciem zeznania na rozprawie

przed sądem pierwszej instancji – oświadczył, że chce z prawa tego skorzystać, to na podstawie art. 168 k.p.k. poprzednie zeznanie takiego świadka nie może służyć za dowód i nie może być odczytane, ani odtworzone (wyrok z dnia 10 listopada 1980 r., I KR 259/80, OSNKW 1981, z. 4-5, poz. 26).

Wyrokiem z dnia 1 lutego 1996 r. Sąd Wojewódzki w G. uznał obu oskarżonych za winnych popełnienia przypisanych im czynów. W wyniku wniesienia środka odwoławczego Sąd drugiej instancji w dniu 15 maja 1996 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Sąd Okręgowy w G. – jako sąd właściwy, po zmianie ustroju sądów powszechnych – orzekając w tej sprawie, po uchyleniu wyroku z dnia 1 lutego 1996 r., w dniu 13 lipca 2000 r. uniewinnił oskarżonego Andrzeja A. od stawianych mu zarzutów, natomiast oskarżonego Janusza L. uznał za winnego popełnienia czynów z art. 156 § 3 k.k. i 157 § 1 k.k. W toku rozpoznawania sprawy przez Sąd Okręgowy w G., Ewa J. na rozprawie w dniu 22 grudnia 1999 r. oświadczyła, że korzysta z przysługującego jej prawa do odmowy zeznań. Warto zauważyć, że w tym czasie – po wejściu w życie Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. – obowiązywał przepis art. 186 § 1 k.p.k. w pierwotnym brzmieniu. Stanowił on, że jeżeli osoba uprawniona do odmowy złożenia zeznania albo zwolniona od tego na podstawie art. 185 k.p.k. oświadczy nie później niż przed rozpoczęciem pierwszego zeznania na rozprawie przed sądem pierwszej instancji, że chce z tego prawa skorzystać „poprzednio złożone zeznanie tej osoby nie może ani służyć za dowód, ani być odtworzone”. W stosunku do poprzedniego stanu prawnego przepis ten został zatem uzupełniony określeniem, iż chodzi o „pierwsze” zeznanie na rozprawie przed sądem pierwszej instancji (por. Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu postępowania karnego - [w:] Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997, s. 412).

Rozpoznając apelacje wniesione od wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 13 lipca 2000 r. Sąd Apelacyjny w G. wyrokiem z dnia 1 lutego 2001 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę w trybie ówczasnie obowiązującego art. 397 § 1 k.p.k. prokuratorowi, celem uzupełnienia postępowania przygotowawczego. W trakcie postępowania przygotowawczego, prokurator umorzył postępowanie karne wobec Andrzeja A., kierując do Sądu Okręgowego w G. nowy akt oskarżenia, w którym zarzucił Januszowi L. popełnienie przestępstwa z art. 156 § 3 k.k. oraz dwóch przestępstw, które zakwalifikował z art. 157 § 1 k.k. W toku rozpoznawania tak wniesionego aktu oskarżenia przez Sąd Okręgowy w G. przesłuchiwana była wspomniana już Ewa J., która po stosownym pouczeniu o prawie odmowy zeznań na rozprawie w dniu 30 stycznia 2002 r. skorzystała z tego prawa.

Wyrokiem z dnia 23 września 2002 r. Sąd Okręgowy w G. skazał oskarżonego Janusza L., uznając go za winnego popełnienia wszystkich zarzucanych mu czynów. Wyrok ten na skutek apelacji obrońcy oskarżonego został następnie uchylony, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji.

Sąd Okręgowy w G. rozpoznając sprawę, po raz kolejny (czwarty raz) w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, wyrokiem z dnia 3 lutego 2005 r. uznał oskarżonego za winnego popełnienia wszystkich zarzucanych mu aktem oskarżenia czynów. W postępowaniu tym przesłuchiwana była Ewa J., która na rozprawie w dniu 14 czerwca 2004 r. znowu skorzystała z prawa odmowy zeznań. Nastąpiło to po wejściu w życie nowelizacji art. 186 § 1 k.p.k., dokonanej ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17 poz. 155 z późn. zm.). Ustawa ta wprowadziła obecne brzmienie art. 186 § 1 k.p.k., przewidujące prekluzyjny termin do oświadczenia przez osobę najbliższą o odmowie złożenia ze-

znań – nie później niż do rozpoczęcia pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym.

W wyniku apelacji obrońcy Sąd Apelacyjny w G. wyrokiem z dnia 31 sierpnia 2005 r. zmienił zaskarżony wyrok i uniewinnił oskarżonego od zarzutu popełnienia czynu z art. 156 § 3 k.k., uznał go natomiast za winnego popełnienia czynu z art. 157 § 1 k.k. W wyniku wniesionej kasacji wyrok ten został uchylony przez Sąd Najwyższy, w dniu 8 lutego 2007 r., a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. W konsekwencji Sąd Apelacyjny w G. uchylił wyrok Sądu Okręgowego w G. z 3 lutego 2005 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W toku kolejnego (piątego już) rozpoznania sprawy przez Sąd Okręgowy w G., przesłuchiwana była raz jeszcze Ewa J., która pouczona o prawie odmowy zeznań, skorzystała z tego prawa. Tuż przed zakończeniem postępowania Sąd Okręgowy wezwał jednak ponownie świadka Ewę J., stwierdzając, że nie przysługiwało jej prawo odmowy zeznań – gdyż nie skorzystała z tego prawa podczas wcześniejszego rozpoznawania sprawy, czyli w momencie pierwszego rozpoznania sprawy przez Sąd pierwszej instancji – wówczas był to Sąd Wojewódzki w G., który przesłuchiwał ją przed wydaniem wyroku z dnia 1 lutego 1996 r. W tej sytuacji świadek Ewa J. złożyła zeznania, a Sąd Okręgowy w G. wykorzystał je dokonując ustaleń faktycznych i przeprowadzając ocenę pozostałych zebranych w sprawie dowodów. W efekcie wyrokiem z dnia 4 lutego 2010 r. Sąd Okręgowy w G. uznał oskarżonego Janusza L. za winnego popełnienia przestępstw z art. 156 § 3 k.k. oraz z art. 157 § 1 k.k.

Apelację od tego wyroku wniósł obrońca oskarżonego Janusza L. podnosząc m. in. zarzut obrazy przepisów postępowania, a mianowicie art. 182 § 1 k.p.k. w zw. z art. 156 k.p.k., poprzez „odmowę udzielenia prawa do odmowy zeznań świadkowi Ewie J.”. Zdaniem wnoszącego apelację

Sąd Okręgowy nieprawidłowo ustalił, że świadkowi Ewie J. nie służyło prawo do odmowy składania zeznań, bo nie skorzystała z tego prawa na początku postępowania, wtedy kiedy sprawa była rozpoznawana w pierwszej instancji przez Sąd Wojewódzki w G. obrońca skazanego podniósł, że skoro sprawa, w toku postępowania, skierowana została do etapu postępowania przygotowawczego, to świadek Ewa J. mogła ponownie, wtedy kiedy wpłynął nowy akt oskarżenia skorzystać z prawa do odmowy zeznań.

Zdaniem formułującego zagadnienie prawne Sądu Apelacyjnego w G. konieczna jest „zasadnicza wykładnia art. 186 § 1 k.p.k., a w szczególności zawartego nim zwrotu pierwszego przesłuchania w postępowaniu sądowym”.

Zajmując stanowisko w sprawie prokurator Prokuratury Generalnej wniósł o odmowę podjęcia uchwały. Wywiódł, że nie zostały spełnione przesłanki przedstawienia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego, określone w art. 441 k.p.k., albowiem treść art. 186 § 1 k.p.k. jest jednoznaczna i nie budzi żadnych trudności interpretacyjnych. Zdaniem prokuratora Prokuratury Generalnej, Sąd Apelacyjny w G. przedstawiając Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia nie podejmuje próby dokonania samodzielnej interpretacji treści art. 186 § 1 k.p.k., oczekując rozstrzygnięcia konkretnego przypadku bądź udzielenia porady. Odnosząc się do *meritum* zagadnienia prokurator Prokuratury Generalnej podniósł, że rozstrzygnięcie środka odwoławczego przez Sąd Apelacyjny zależy nie od dokonania wykładni art. 186 § 1 k.p.k. – w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 lipca 2003 r. – lecz od rozważenia skuteczności złożonych wcześniej przez świadka Ewę J. oświadczeń o odmowie składania zeznań „w świetle tego, czy dokonano ich z zachowaniem przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy z dnia 10 stycznia 2003 r., nowelizującej art. 186 § 1 k.p.k.”.

Sąd Najwyższy zważył.

Należy podzielić zapatrywanie prokuratora Prokuratury Generalnej, że w sprawie nie zostały spełnione określone w art. 441 § 1 k.p.k. przesłanki przedstawienia zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia, a sformułowane pytanie prawne zmierza do „wyręczenia” przez Sąd Najwyższy sądu orzekającego w sprawie na obecnym etapie postępowania. Kwestia treści zwrotu „nie później jednak niż przed rozpoczęciem pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym”, użyta w dyspozycji art. 186 § 1 k.p.k., nie powinna nastroczać jakichkolwiek trudności interpretacyjnych. Nie oznacza to, iżby przepis ten nie wymagał dokonania wykładni, z uwzględnieniem zasad postępowania karnego, niemniej nie można uznać potrzeby „zasadniczej” wykładni w rozumieniu art. 441 § 1 k.p.k.

Przepis art. 186 § 1 k.p.k. określa termin, do którego wolno korzystać z uprawnienia do odmowy zeznań oraz zakaz dowodowy o charakterze bezwzględny. Stoi on na przeszkodzie wprowadzeniu do postępowania uprzednio uzyskanego dowodu jedynie wtedy, gdy stosowne oświadczenie zostało złożone przez osobę uprawnioną przed rozpoczęciem pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym. Jak stwierdzono w doktrynie termin ten ma charakter prekluzyjny (zob. T. Grzegorzczak: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2003, s. 501). Po wejściu w życie noweli z dnia 10 stycznia 2003 r. jest on tożsamy z terminem, do którego wolno złożyć oświadczenie o skorzystaniu z prawa do odmowy zeznań. Upływa on z chwilą rozpoczęcia pierwszego zeznania w postępowaniu sądowym. Od tego momentu stało się jasne, że upływ tego terminu nie tylko zamyka możliwość wykorzystania wcześniej złożonych zeznań, ale także możliwość skorzystania z prawa odmowy składania zeznań. Tak więc jeżeli świadek oświadczy, że chce ze swojego uprawnienia skorzystać przed upływem wspomnianego terminu, działa zakaz dowodowy wynikający z treści art. 186 § 1 k.p.k. Jeżeli zaś oświadczenie takie złoży po upływie

terminu, to jego oświadczenie jest prawnie nieskuteczne, co powoduje, że ciąży na nim obowiązek zeznawania ze wszystkimi tego konsekwencjami (zob. P. Hofmański, red.: Kodeks postępowania karnego, t. 1, wyd. 2, Warszawa 2004, s. 807).

Sąd Najwyższy podziela ugruntowany w doktrynie pogląd, że użyte w art. 186 § 1 k.p.k. sformułowanie „pierwsze zeznanie w postępowaniu sądowym” nie odnosi się do sytuacji procesowej, w której sprawa po uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji została przekazana sądowi do ponownego rozpoznania i świadek jest ponownie przesłuchiwany. Brak wątpliwości co do wykładni art. 186 § 1 k.p.k., w obecnie obowiązującym brzmieniu, z pewnością nie rozwiązuje problemu występującego w niniejszej sprawie z uwagi na zauważone uwarunkowania intertemporalne. W tym stanie rzeczy koniecznym jest rozważenie, czy składane przez świadka Ewę J. oświadczenia o skorzystaniu z prawa odmowy zeznań w toku poszczególnych etapów postępowania znajdowały podstawę w treści przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustawy z 10 stycznia 2003 r. nowelizującej art. 186 § 1 k.p.k. – jest to jednak na obecnym etapie postępowania wyłącznie obowiązek Sądu Apelacyjnego w G.

Nie dostrzegając z powyższych powodów potrzeby dokonywania zasadniczej wykładni treści art. 186 § 1 k.p.k., Sąd Najwyższy orzekł jak w postanowieniu.